

ГЕО МИЛЕВ ЗА ЛЕНИН И СЪВЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Ангел Анчев

Изключително значение за прогресивното развитие на нашата литература през 20-те и 30-те години имат както Лениновите постановки за културното наследство, така и проникването на младото съветско изкуство у нас.

Първ, който широко и гостоприемно разтвори вратите на своите списания „Везни“ (1919—1921) и „Пламяк“ (1924—1925) и предостави техните страници на съветската литература, беше Гео Милев. Този влюбен в революционното изкуство писател чрез статии и преводи запозна българския читател с естетическите възгледи на Ленин и със следоктомврийското творчество на Блок, Брюсов и Маяковски.

Безспорно идеите на Октомврийската революция и съветската литература подпомагат и самия Гео Милев в неговото идейно и естетическо развитие. В първите години горещ привърженик на „чистото изкуство“, под въздействието на революционните събития вътре и вън от нашата страна той бързо мени своите разбирания за същността и предназначението на изкуството. Гражданското и политическо чувство на поета се оказва по-силно от неговите естетически разбирания и той неусетно им „изневерява“. За това съдим преди всичко от известното негово „Възвание към българския писател“¹ от 1921 г., в което Гео Милев недвусмислено заявява, че „нашата поезия не вълнува“, защото е откъсната от живота. Три години по-късно тази постановка получава още по-определена завършеност в естетическата програма на поета, която той обявява на страниците на сп. „Пламяк“ през 1924 г. Тази програма, която е съвсем лаконична, има за задача да разясни художествените и идейни позиции на списанието и да предотврати всякакви недоразумения между редактори и читатели. Именно в нея поетът подчертава, че „Пламяк“ стои на почвата за сближаване на изкуството с живота“.² Пример на такова сближаване с живота са поместените в него материали.

Ако ние прегледаме литературно-публицистичните статии на Гео Милев от онова време, ще видим, че той открито призовава масите на борба срещу настъпващия фашизъм. Дори след погрома на Септемврийското въстание той не се бои да заяви: „Ний ще останем там, дето е народа: при Народа, сред Народа“.³ Не е необходимо да се убеждаваме, че за това се е изисквало не само смелост, но и политическа убеденост и вяра в силите на този народ. В потвърждение на това е

¹ Сп. Везни, 1921, кн. 1.

² Сп. Пламяк, 1924—25, кн. 1.

³ „И свет во тме светитя“, сп. Пламяк, 1924—25, кн. 1.

и предупреждението, което Гео Милев отправя към фашистките палачи: „Глупци! Още не са измислени средства, с които може да се унищожи народ!“¹

Политическото израстване на Гео Милев и заставането му на страната на народа се съпътства и със запознаване и усвояване идеите на Ленин.

У нас името на Ленин се свързва не само с болшевиизацията на партията, но и с правилното марксистическо разбиране на редица литературно-естетически въпроси. Особено през 30-те години се извършва истинско превъоръжаване на нашата прогресивна литературна мисъл с Лениновите възгледи за същността и задачите на изкуството. По това време Георги Бакалов пише своята книга „Против меншевизма в литературознанието“ (1934). Много преди това обаче Гео Милев се обръща към Ленин. Още през 1924 г. той помещава редица съобщения и материали в сп. „Пламък“, в които известява за смъртта на този „необозримо голям човек“², който отдава целия си живот за щастието на хората. С малко, но силни думи Гео Милев рисува величието на пролетарския вожд, определя мястото му в историята на човечеството и предава любовта на трудещите се към него.

Когато консервативният вестник „Свободна реч“, в който са сътрудничели настанилите се в България белогвардейци, започва да клевети революцията и нейния ръководител Владимир Илич Ленин, Гео Милев счита за свой граждански и писателски дълг да помести в сп. „Пламък“ статията на Ламар „М. П. Арцибашев за Ленин и пр.“³ В нея авторът пише: „Безсмъртен, Ленин отлита напред, към бъдещето, а Арцибашев, заедно с всички други герои на емиграцията остава да се дави в блатото на порнографията и клеветата.“⁴

Като редактор на сп. „Пламък“ Гео Милев не само предприема всичко възможно да защити от клевети и нападки името на Ленин, но и помещава идейно-теоретични статии, в които се прави безуспешен опит да се разясни неговото революционно дело. Показателна в това отношение е статията на В. „Ленинизъм“, в която авторът разглежда Лениновото учение като нов, по-висок етап в развитието на марксизма. Тази и други подобни на нея статии свидетелствуват не само за идейните позиции на редактора на списанието, но и за стремежа му да съедини в едно идеологията и литературата и да ги постави в служба на революционната борба на масите. В това ни убеждава и рецензията, която Гео Милев посвещава на М. Горки за Ленин.⁵ Това е първият положителен отзив у нас за книгата на М. Горки, в която по неповторим начин е обрисуван Ленин като човек и ръководител на световния пролетариат.

М. Горки е този, който възбужда интереса на Гео Милев и към литературно-естетическите схващания на Ленин. Неговите предпочитания естествено го отвеждат към очерка на родоначалника на съветската литература „Вспомянания о Толстом“.⁶ Дали Гео Милев е познавал в оригинал статиите на Ленин за Л. Толстой, ние не знаем, но едно е безспорно, че като се доверява изцяло на Горки, той безрезервно възприема Лениновата постановка за сложното и противоречиво творчество на великия писател. Доколко задълбочено нашият поет прониква в тях личи от отношението му към критиката, която Ленин отправя към Плеханов заради отрицателното му отношение към личността и творчеството на Л. Толстой. „Но да се отрича Толстой изцяло — пише Гео Милев —

¹ Сп. „Пламък“, 1924—25, кн. 9—10.

² Сп. „Пламък“, 1924—25, кн. 6.

³ Статията е подписана Ла, както се е подписвал Ламар.

⁴ Сп. „Пламък“, 1924—25, кн. 6.

⁵ През 1924 г. изд. Хемус пуска в отделна брошура спомените на М. Горки за Ленин (статия, печатана в английския вестник Дейли Хералд). Това е първата редакция на очерка на Горки за Ленин, който по-късно той преработва и разширява. В сп. „Пламък“, 1924—25, кн. 6, Гео Милев написва рецензия за него.

⁶ Сп. „Пламък“, 1924—25, кн. 7—8.

и да се изкарва дори крепител на реакцията, както прави това Плеханов в статията си „Карл Маркс и Лев Толстой“ („Социалдемократ“, 1911), преведена от Георги Бакалов и издадена като кн. № 15 от библиотека „Нов път“ е неоснователно.¹ Като застава твърдо на ленински позиции в случая, Гео Милев решително се обявява против нихилистичното отношение към творчеството на великия писател на руската земя. Той си поставя за задача не само да ни запознае с отношението на Ленин към Л. Толстой, но и да разясни официалната съветска политика по въпросите на културното наследство. Гео Милев информира българския читател, че съветското правителство е превърнало Ясна Поляна в истински музей и че то издава неговите книги в небивал преди революцията тираж. Признателността, която Л. Толстой получава при съветската власт, според Гео Милев, е толкова голяма, че изненадва не само неговите почитатели, но и самите толстоисти.

Тази статия на Гео Милев дава основание да се счита, че той е един от първите у нас, който не само заговорва, но и възприема, макар и откъслечно, макар и чрез Горки, Лениновите естетически постановки за литературното наследство.

Лесно можем да си обясним, защо през този период Гео Милев проявява такъв изключителен интерес към съветската литература. Тя привлича погледа на писателя не само със своя новаторски характер, но и със своя революционен патос.

Не случайно първият съветски поет, който намира място на страниците на сп. „Везни“ през 1921 г., е А. Блок. Гео Милев и писателите около „Везни“ със затаен дъх са следили преминаването на големия руски поет-символист на страната на революцията. А когато това става, авторът на „Септември“ бърза да изрази своето възхищение и любов към него, като помества в списанието статията си „А. Блок“.² В нея той разкрива органическата връзка между поезията на А. Блок и руския народ. Авторът счита, че Блок е велик поет, защото е изразител на интересите на своя народ. Където е народът — там е и той! „Блок е Русия!“ — пише Гео Милев. — И това именно дава истинско величие на таланта, възвисява един талант над другия, възвисява таланта до гений: когато художникът е манифестация на колективната народна душа. Истински велики художници са само ония, които свидетелствуват и пророчествуват за величието на колективната душа — народната душа. Пророците. Ясновидците. Пратениците. Непосредствените.

А такъв беше Блок: Русия“.³

Макар и с известна мъглявост на понятията за народ и революция, Гео Милев разглежда Блок като изразител на велики събития. Независимо че за Гео революцията е „бунт“, той вижда Русия как „пламти днес пред нас — страшна и буреносна и спасителна“, а Блок е „символ на спасението на Русия“.⁴

Авторът на „Септември“ съзнателно използва в статията си Блокския арсенал от думи и понятия по отношение на революцията и литературата („бунт“, „буреносна“, „пламти“), които за времето си са били нещо ново и са революционизирали съзнанието на масите, обновявали са литературния ни език.

Напълно понятно е защо списанието не представя Блок с неговите символистични творби, а с цикъла „На Куликовското поле“, „Възмездие“ и „Епилог

¹ Сп. Пламък, 1924—25, кн. 7—8.

² Сп. Везни, 1919, кн. 1.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

към „Дванадесетте“ т. е. с това, което е израз на любовта на поета към родната или е близък и непосредствен отзвук на революционните събития.¹

Особено силно впечатление прави на Гео Милев поемата „Дванадесетте“ на А. Блок. Дълго време преди да излязат поемите на Маяковски за революцията, поемата на Блок разнася славата на младото съветско изкуство. С основание се предполага, че тя, заедно с „150 000 000“ на Маяковски, е послужила за образец на Гео Милев при написването на поемата му „Септември“. Много от художествените похвати на раздвижения и близък до речта на масите и революционната улица стих са били творчески използвани, индивидуално „пречупени“ от Гео Милев. И там и тук революцията е представена като необуздан и стихийен бунт.²

Ако Блок и Брюсов, според Гео Милев, дават пример преди всичко как поетът трябва да служи на своя народ, то Маяковски показва как трябва да се създава ново изкуство, нова революционна поезия. В негово лице Гео Милев открива един истински поет на революцията, а в творчеството му — една нова и непозната дотогава поезия, на която ще принадлежи бъдещето.

В революционната антология „Кръщение с огън и дух“³ и особено в статиите си „И свет во тме светитсѣ“⁴ и „Руската поезия вчера днес и утре“⁵ нашият поет определя основните черти на поезията на Маяковски. В същото време той разглежда редица проблеми, свързани с творчеството на Маяковски, като тези за изкуството и революцията, за същността на новаторството и т. н.

Според Гео Милев Маяковски и неговото творчество са органически свързани с революцията, те са нейна рожба. „Маяковски — пише Гео — е поета на революцията, без която едва ли би намерил простор на стремителния полет на своя ритъм.“⁶ Именно патосът на революцията е който го издига и който създава от него поет-новатор, поет на „милионно развълнуваната улица“. Благодарение на него той „открива и внася във всемирната лирика нови тонове, каквито литературата не познава преди него; долавя и създава в поезията нещо ново: стихийният ритъм на безименната раздвижена маса; създава нова поезия, ново изкуство; изкуство на динамика и ритъм“.⁷

Тези постановки на Гео Милев опровергават мнението, че той е привърженик само на формалната страна на поезията на Маяковски, но не и на нейната идейна насоченост. Всъщност авторът на „Септември“ открива не само нова форма, но и ново съдържание в творчеството на Маяковски. Под „нови тонове“ той разбира именно новото революционно съдържание на неговата поезия. То е което го заставя най-енергично да протестира срещу новоиздадения ЗЗД. Гео Милев много добре разбира, че този закон ще забрани именно ония поети, които са „възпявали с най-пламенни и дръзки слова революцията — бунта изобщо“. Между тях са и неговите любимци — Верхарен и Маяковски. Това определя, според Гео Милев, „културната реакционност на закона за защита на държавата“.⁸

¹ Преводите са направени от Н. Хрелков. Докато Гео Милев се явява най-усърден преводач и популяризатор на творчеството на Маяковски, то Н. Хрелков има изключителен принос за представяне на Брюсов и Блок. Освен тях той превежда С. Есенин и А. Бели.

² Да се счита, че Блок е бил първият поет, от когото авторът на „Септември“ се е учил да изобразява революцията, е неправилно. Има един поет, който винаги се е ползвал с предпочитанието на Г. Милев — това е Верхарен. „Той го превеждаше със страст, с увлечение — пише в спомените си Л. Стоянов: в любовта му към Верхарен лежи, мисля смето, което създаде новия Гео Милев, автора на „Септември“.

³ Издадена през 1923 г.

⁴ Сп. Пламък, 1924—25, кн. 1.

⁵ Сп. Пламък, 1924—25, кн. 4.

⁶ Сп. Пламък, 1924—25, кн. 1.

⁷ Сп. Пламък, 1924—25, кн. 1.

⁸ Сп. Пламак, 1924—25, кн. 1.

Безспорната заслуга на нашия поет в случая е не само в това, че той определя характерните черти на поезията на Маяковски, нейната действена сила и обществена роля, но и в горещата защита, която ѝ прави.

Няма да бъдем обаче изчерпателни, ако не кажем, че някои от оценките на Гео Милев особено що се отнася до художествения метод на ранния Маяковски и до литературните течения в Русия през 20-те години, будят възмущение. Така например той разглежда новаторството на съветския поет в неразривна връзка с футуризма и счита, че бъдещето принадлежи на футуристите, защото тяхната поезия отговаря най-пълно на потребностите на времето и на епохата. В статията си, посветена на книгата на В. Брюсов „Руската поезия вчера, днес и утре¹“, нашият поет споделя мнението на Брюсов, че символизъмът и имажинизмът са упадъчни литературни течения и те не могат да имат повече значение за развитието на руската литература. Авторът на „Септември“ не е съгласен обаче със съветския си колега, че футуризмът е „днес“ в развитието на руската поезия и че „утре“ той няма да съществува. „Обаче — пише Гео Милев — Брюсов ограничава неговото (на футуризма) значение. Според него то се състои само в изработването на нов език, нов синтаксис, изобщо нови изразни средства, необходими за новата поезия“.²

Тук въпросът допира до разкриване на социалната същност на футуризма. Мнението на Гео Милев по този въпрос е, че докато западноевропейският футуризм е „най-законна рожба на последните етапи на капитализма, отражение на неговата идеология“, то руският „принадлежи на революцията“³ и отразява нейния идеен патос. Затова той отхвърля характеристиката, която Брюсов дава изобщо на футуризма, като счита, че тя се отнася изключително до италианския футуризм, но не и до руския.

Становището на Гео не е било лишено от известно основание. Не е тайна, че руските футуристи са били активни сътрудници на съветската власт. Самият А. В. Луначарски, който по това време е отговарял за просветата и изкуството, ги е привличал и им е създавал условия за работа.⁴ Гео Милев е имал реално основание да свърже футуризма с революцията и поради това, че творчеството на Маяковски от периода на революцията и гражданската война, което е познавал, а именно „Наш марш“, „150 000 000“, „Сволочи“ и др., представлява подобен опит. Особено в „150 000 000“ Маяковски далеч не се е освободил от художествените похвали на футуризма, въпреки че възпява революцията. Ще напомним, че именно „Наш марш“ и „150 000 000“ не са се харесали на Ленин, поради езиковата им неяснота, резултат от влиянието на футуризма върху творчеството на Маяковски. Нашият поет не е знаел отношението на Ленин към футуристите. „Аз — говори Ленин — не съм в състояние да смятам произведенията на експресионизма, кубизма и на останалите „изми“ за висша проява на художествения гений“.⁵

Колкото и добре да е бил осведомен за литературния живот в Съветска Русия, Гео Милев не всякога е имал под ръка най-новото, което е печатал Маяковски. Така например той определя Маяковски за „шеф на революционните футуристи в Съветска Русия“⁶ през 1923 г., когато последният е вече скъсал с

¹ Това е рецензия на книгата на В. Брюсов „Руската поезия вчера, днес и утре“, превел Г. Бакалов, С., 1924 г., Библ. Нов път.

² Сп. Пламък, 1924—25, кн. 4.

³ Пак там.

⁴ Ленин е считал, че Луначарски съдейства на футуристите да заемат ключови позиции в Наркомпрос. От една записка на Ленин, направена на 6 май 1921 г., се вижда, че той е много недоволен от издаването на „150 000 000“ на Маяковски, за което обвинява Луначарски и иска да му се търси отговорност.

⁵ Ленин за културата и изкуството, изд. БКП, 1953, стр. 110—111.

⁶ Вж. Революционна антология „Кръщение с огън и дух“, 1923.

футуризма. Вярно е, че през 1918 г. Маяковски излиза от името на футуристите в „Приказ по армии искусств“, но по-късно, през 1921 г. в „Приказ № 2 армии искусств“, той вече говори от името на „Роста“ и най-безпоощадно осмива разните „футуристчета“, „имажинистчета“, „акмеистчета“, „дългополите проповедници“ на „чистото изкуство“. Гео Милев не е познавал второто стихотворение. В друг случай той не би свързал името на Маяковски през 1923 г. с футуристите и не би го провъзгласил за техен вожд.

Ако трябва да обобщим казаното по този въпрос, то е, че основното и трайното, което остава и днес в науката от оценките на Гео Милев за Маяковски е, че той е „най-големият руски поет, създаден през последните години на революцията“; второ, че Маяковски е „поетът на революцията“ и на трето място, че „без революцията едва ли би намерил простор за стремителния полет на своя ритъм“.

Грешките, които нашият поет допуска, като взема Маяковски за „шеф на революционните футуристи“ през 1923 г., това, че Маяковски „се налага над всички — и тъкмо с необуздаността на своята поезия“ имат, както видяхме, своите обективни причини.¹

Разглеждането на руския футуризм като революционно литературно течение просъществува у нас до 40-те години. Така например през 1931 г. в „РЛФ“ Владимир Ведов пише: „Руският футуризм обслужва революцията“, „там под червеното слънце на революцията разцъфтя и даде своя най-голям представител — Владимир Маяковски“.² Същата мисъл Хр. Радевски изказва и през 1938 г. в предговора си към „Антология на съвременната руска поезия“: „И когато се говори за футуризма — пише той, — трябва да се има предвид футуризмът на Маяковски и другарите му; футуризмът на Игор Северянин е без значение в руската поезия.“

Руският футуризм обаче, въпреки разногласието в творческите и идейни тенденции на отделните му представители, се отличава коренно от италианския футуризм.³

Както виждаме, Хр. Радевски, подобно на Гео Милев, също подхожда диференцирано към въпроса за същността на футуризма като литературно течение. Днес макар да се е наложило становището, че футуризмът, независимо какъв е той — италиански или руски — е упадъчно литературно течение, въпросът остава спорен.⁴

В случая за нас е по-важно възторженото отношение на нашия поет към Октомврийската революция и неговия благороден стремеж да направи творчеството на Маяковски достойно на българския читател. С тази цел Гео Милев прави и първите преводи у нас от поетичното творчество на великия съветски поет.

Стихотворните преводи, които Гео Милев осъществява из творчеството на Маяковски, не са случайни и израз само на добра воля. Нашият поет е подбрал и

¹ През 20-те години в СССР една значителна група от литератори, в числото на които влизат Р. Якобсон, В. Шкловски, Ю. Тинянов, Н. Степанов, Н. Асеев и др. утвърждават също мнението, че футуризмът е революционно литературно течение.

² Владимир Ведов е псевдоним на Хр. Радевски. В „РЛФ“, бр. 40 от 4 март 1931 той печата статията: „СССР: достиженията в художествената литература“.

³ Хр. Радевски, Антология на съвременната руска поезия, С., 1938, стр. 10.

⁴ През 1949 г. излезе книгата на С. Трегуб „Живой с живыми“, която беше остро разкритикувана, затова че разглежда футуризма като революционно литературно течение, което е оказало положително влияние върху младия Маяковски.

В последно време обаче постановките на С. Трегуб намериха подкрепа и от Иля Еренбург в книгата му „Хора, години, живот“, НК, С., 1966. В нея той пише, че футуризмът е „голямо художествено и обществено явление“ (стр. 398) и оказва благотворно въздействие върху израстването на Маяковски като поет.

превел тези стихотворения, които са отзвук на революцията — „Наш марш“, „Ние не вярваме“, „1-ви май“, „Гладът край Волга“ и откъси от поемата „150 000 000“. Това той прави с определена цел — да покаже на българския читател, че единствено по пътя на революцията може да се създаде истинско изкуство — ново по съдържание и по форма.

Преводите на Гео Милев са направени много сполучливо. И това не е случайно! В тях се е проявило не само майсторството и умението на нашия поет, неговата култура и ерудиция, неговите познания по езика, но и любовта му към Маяковски и към младата съветска литература. Той се е постарал да запази не само художествените особености на стиха на Маяковски, но и основното чувство в него.

Прави обаче впечатление, че идейно-естетическата еволюция на Гео Милев се е отразила и върху преводаческата му интерпретация. Така например в първото преведено от него стихотворение — „Наш марш“, българският поет обръща по-голямо внимание на външните художествени средства. Изрази като „Зелена легни, лъка; небесна дъга, дай се нам“, както и сравненията: „Времето—пъстър бик“, „Наш — богбяг“, „Бийте в площади на бунтове топот“ — говорят за стремежа на Гео Милев да запази езиковата маниерност на поета-футурист.

В по-късните преводи, каквито са „Гладът край Волга“ и „Ние не вярваме“, са избегнати грубите, неясни и кресливи думи и повторения. Този факт е твърде показателен и говори за известно разколебаване у автора на „Септември“, изизвестно вътрешно несъгласие с крайните футуристични приумици. Поради тази причина той подхожда по-свободно при употреба на българския еквивалент — „Ние не вярваме“, „Сволочи“ („Гладът край Волга“), „150 000 000“ и „1-ви май“¹

При превода на „150 000 000“ Гео Милев е подбрал най-хубавите откъси от поемата — тези, в които се говори за революцията. Налице е стремеж към пределна яснота и изразителност на стиха. Слетите думи, които срещаме в оригинала, като „идемидем“, „скорейскорей“ са разделени: „върви, върви“, „скоро, скоро“. Не без значение за превода са избегнатите повторения и особено уточняването на някои понятия. Така например „И выше“ нашият поет превежда съвсем конкретно — „И по-горе из сфери по-висши“. Това вече говори не само за творческо, но и за политическо възприемане поезията на Маяковски.

Особено внимание заслужава фактът, че при превода на стихотворението „1-ви май“ са пропуснати редовете, които славославят футуристите:

да здравтвует дельные мая —
искусственный май футуристов

.....

Гео Милев е почувствувал, че на български буквалният превод отдалечава политическия смисъл на стихотворението от читателя, затова го заменя с „Да живее делото на май!“

Любовта, с която Гео Милев чете и превежда творчеството на Маяковски, се съпътствува със съзнателно възприемане на някои негови художествени похвати. При определяне на това действително благотворно влияние на съветския поет върху нашия не трябва обаче да се излиза само от външни признаци и белези, а от идейните внушения и импулси, от тяхното отношение към революцията.

Общото между Гео Милевите творби — „Ад“, „Ден на гнева“, „Септември“ и др. и тези на Маяковски е в приемането на революцията, във възторга от нея, в революционния патос и вярата в светлото бъдеще. Налице е и известно сходство по отношение на образност, строеж на стиха и език. Липсата на конкретен

¹ Преводите са поместени в „Алманах Везни“, 1923 г. През същата година те биват отпечатани и в революционната антология „Кръщение с огън и дух“, 1923 г.

герой, изтъкването на стихийното революционно начало, общите картини, т. е. използването на експресионистично-романтични художествени средства, характерни за „150 000 000“, намират широко място и в революционните поеми на Гео Милев — „Ад“, „Ден на гнева“ и в знаменитото му произведение „Септември“. Ако се взем, лесно ще открием прилики и в особената оркестрация, близка до звучението на революцията, във възклицанията, звуковата образност, разгворната интонация и др.¹

При разкриване на творческата близост между Гео Милев и Маяковски не бива да се забравя, че Маяковски не е единственият, който влияе върху развитието на нашия поет. Освен Верхарен, който безспорно е най-любимият поет на Гео Милев, той с интерес изучава и творчеството на руските символисти. Така например религиозните образи и моменти в поемата „Септември“ са подсказани на поета не само от реалната действителност, но вероятно и от поемите на А. Блок и Андрей Бели — „Двенадцать“ и „Христос възкресе“.

Изказванията на Гео Милев за Ленин и за представителите на младата съветска литература, както и преводите на най-хубавото от тяхното творчество имат голямо значение за прогресивното развитие на българската литература. Те поставят началото на едно плодотворно сътрудничество между нашата творческа интелигенция и съветската литература. След Гео Милев към нея отправя ясен поглед Хр. Радевски, Н. Вапцаров и други наши големи поети.

Идеите на Ленин и на съветската литература непосредствено влияят върху широките народни маси в подготовката на Септемврийското въстание и по-късно — в борбата против фашизма. Безспорна заслуга за това има и Гео Милев, който един от първите ги направи достояние на българския читател.

¹ Вж. очерка на Г. Цанев за Гео Милев в „Страници от историята на българската литература“, БП, 1953 г.